

Az Unitárizmus térfoglalása.

A szentírás tanulmányozása s az abban foglalt igazságoknak a később hozzá tapadt tanokkal való egybevetése, utóbbiak iránt, a mélyebben gondolkodókban kételyeket támasztott. A vallásos hit kezdett eredeti evangéliumi tisztaságában kibontakozni, a vallás-erkölcsi élet javítása iránti törekvés erősödni. A vita most már nem a felett folyt, hogy a Krisztus teste és vére az urvacsora vételnél miképpen van jelen, hanem Krisztus Istenségének a kérdése, tehát a Szentháromság tana felett.

E kérdést Blandrata György, János Zsigmond fejedelem udvari orvosa, Servét Mihály tanának követője és a vele szoros érintkezésben állott Dávid Ferenc, a fejedelem udvari papja vetették fel. — *Dávid Ferenc* lelkét hatalmas erővel ragadta meg az Isten egysége felőli hit tisztasága. Ennek a hitnek lelkes apostola lett. Tanításaira a felkeltett közvélemény nagy erővel nyilatkozott meg a hitbeli és lelkiismereti szabadság mellett.

János Zsigmond, kinek felvilágosultsága és szabadelvűsége korát messze meghaladta, a vallási kutatás szabadságának tág tért engedett. A hittisztítókat és azok követőit nem elnyomni és kiirtani, hanem hitviták útján, szabad vizsgálódás által az eszméket tisztázni s az evangéliumi hit tisztaságát felderíteni igyekezett.

Az 1566—1568. évben *Tordán, Székelyvásárhelyt és Gyulafehérvárt*, részben a fejedelem személyes jelenléte mellett, hitvitát tartottak, melyben *Dávid Ferenc* és társai azt az álláspontot védték, hogy a szentírásból nem mutatható ki, miszerént a fiu az atya lényegéből öröktől való.

A *Dávid Ferencz* és társai által kiadott röpiratok egymást érték. „*Hitvallás és Apologia*”; „*Két könyv az atyaistennek, a fiunak és szentléleknek hamis és igaz ismeretéről*”; továbbá egy két kötetes mű az „*Egy igaz istenről*”; melyekben az egy istenség eszméjének helyességét igyekeztek kimutatni s a hitet vissza vezetni eredeti tisztaságára.

A tordai országgyűlés ki is mondta a lelkiismereti szabadság tiszteletben tartását 1568-ban ezen határozatával:

„Midőn helyökön az predikátorok az évangéliumot predikálják, hirdessék kiki az ő érzelme szerént; és az község, ha venni akarja jó, hanem pedig senki kényszerítéssel ne kényszeritse, az ő lelke azon meg nem nyugodván, de oly predikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nekie tetszik. Ezért pedig senki az superintendensek közül se egyebek, az predikátorokat meg ne bánthassa; ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől az elébbi constitutiok szerént és nem engedtetik ez senkinek, hogy senkit fogsággal avagy helyéből priválással fenyegecssön az tanításért; *mert az hit Istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás Istennek igéje által vagon*”.

Az unitáriusok a tordai zsinatra szövegezték hittételüket, mely szerént „az Isten lényégileg és személyileg egy és egyedül való, atyja Krisztusnak, mindennek teremtője, rajta kívül más teremtő nincs”.

A tordai országgyűlési határozatot a *medgyesi* országgyűlés 1569-ben megerősítette.

Ezután a fejedelem összehívta 1569. okt. 20-ra a *nagyvárad*i disputatiót. *Dávid Ferenc* itt is az egyistenség eszméjét elbűvölő ékesszólással, megdönthetetlen logikával védelmezte. Bár mindkét fél győztesnek hitte magát, a fejedelem és a közvélemény *Dávid Ferenc* pártján volt s meggyőződve az általa hirdetett hit igaz voltáról, úgy a fejedelem mint a főurak nagy többsége s az ország nagyobb része nyíltan elfogadta az Unitárius hitet.

Az 1571 évi *Székelyvásárhelyi* országgyűlés az unitáriusok vallásszabadságát újból megerősítette „*Az Isten igéje mindenütt szabadon prédikáltassék, a confessióért senki meg ne bántassék, se prédikátor se hallgatók.*“

Ezzel az unitárius vallás teljes alkotmányos biztosítékot nyert.

Eme törvények szabadelvűsége s valódi keresztényi szelleme Erdélyt a legfelvilágosultabb államok sorába emelte olyan időben, amidőn egész Európán át a felekezeti türelmetlenség vihara zúgott végig.

Mielőtt azonban a forrongó kedélyek lecsendesedhettek s a türelmetlenség megnyhülhetett volna, a nemes gondolkozású szelid lelkületű, fenkölt szellemű fejedelem 1571. március 14-én elhalálozott.

III.

Az első nehéz küzdelmek.

János Zsigmond halála után, a váltakozó vallású s különösen a katolikus fejedelmek alatt az unitáriusok sok sérelemnek, üldözésnek, elnyomásnak és veszteségeknek voltak kitéve. Ezek folytán csak megfogyatkozva és sok anyagi romlással kerülhettek ki a létüket és fennmaradásukat veszélyeztetett bajokból, amelyek hol szelidebb, hol súlyosabb alakban, de majdnem állandóan környékezték őket mindaddig, míg a kedélyek nyugodtabbak s az erkölcsök szeleidebbek lettek és a vallási türelmetlenség alábbhagyott. Pedig Erdély szabadgondolkozású rendei a bevett vallások szabadságáról és egyenlőségéről minden lehető alkalommal gondoskodtak. Csakhogy ezen törvények legtöbbször nem tartattak meg. A katolikus fejedelmek, a papok erős befolyásának kitéve, elnézték ezek visszaéléseit s így a protestánsok általában, de az unitáriusok gyakran még a protestáns fejedelmek alatt is, folytonos sérelmeknek voltak kitéve s az üldözés érezhetően csak a szelid lelkületű József császár idejében szűnt meg.